

ISSN 0558 - 1125

УДК 631.541.11.1: 631.526.32: 634.11

Д.Г. МАКАРОВА, канд. с.-г. наук
В.І.МАЙДЕБУРА, доктор с.-г. наук
 Інститут садівництва (ІС) НААН, Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОДУКТИВНОСТІ ЩЕПЛЕНИХ ДЕРЕВ ЯБЛУНІ (MALUS DOMESTICA BORKH.)

D.G. MAKAROVA, Junior Research Worker
V.I. MAIDEBURA, Doctor
 Institute of Horticulture, NAAS, Kyiv, Ukraine

FORMATION OF THE PRODUCTION ELEMENTS OF APPLE (MALUS DOMESTICA BORKH.) GRAFTED TREES

Дано оцінку впливу метеорологічних умов вегетаційного періоду на формування потенціалу продуктивності дерев 18 сорто-підщепних комбінацій яблуні. Виділено варіанти, кращі за інтенсивністю закладання генеративних бруньок, цвітінням і зав'язуванням плодів.

Дана оценка влияния метеорологических условий вегетационного периода на формирование потенциала продуктивности деревьев 18 сорто-подвойных комбинаций яблони. Выделены варианты, лучшие по интенсивности закладки генеративных почек, цветению и завязыванию плодов.

The author has appreciated the effect of the vegetation period weather conditions on the formation of the production potential of the 18 apple rootstock-cultivar combinations trees. The variants have been selected with the highest generative buds formation intensity, best flowering and fruit-setting.

Висока врожайність яблуні – основної плодової культури України – забезпечується лише при закладанні деревами достатньої кількості генеративних бруньок у попередній вегетаційний період [1, 2]. Результативність цього процесу істотно залежить від погодних умов, особливо щодо водного режиму, в час формування квіткових зародків [3]. У Лісостепу України протягом весняно-літнього періоду часто спостерігаються посухи, що особливо почастишали в останнє десятиріччя [4]. Зрошення промислових насаджень яблуні здебільшого не здійснюється, тому велике практичне значення має добір сорто-підщепних комбінацій цієї культури, здатних формувати достатній потенціал продуктивності у посушливих умовах.

Методика. Дослідження проводили у 2006-2008 рр. на базі сектору фізіології рослин ІС НААН України, у незрошуваному саду, закладеному навесні 2002 року на садопридатному ґрунті [5, 6]. Ґрунтові води знаходяться на глибині 5-6 м.

Оцінювали зимові сорти яблуні Аскольда і Спартан, щеплені на підщепи переважно серії ІС, з них напівкарликові та середньорослі – ІС 2-7, ІС 2-161, ІС 2-182, ІС 2-244, ІС 2-247, 54-118 (контроль) були висаджені за схемою 4 × 3, карликові – ІС 1-41, Д 1071, 62-396 (контроль) – 4 × 2 м. Форма крони – веретеноподібний кущ.

Досліди виконували за методиками М.В. Андрієнка, І.П. Гулька [7], П.В. Кондратенка, М.О. Бублика [8]. Погодні умови аналізували згідно з даними, наданими метеорологічним Садівництвом. 2012. Вип. 65

пунктом ІС НААН України. Особливості проходження фенологічних фаз вивчали за методикою Т.Є. Кондратенко [9].

Результати досліджень. Тривалість усіх фаз цвітіння досліджуваних дерев у 2006-2008 рр. не відрізнялася від такої у контрольному варіанті. Це у першу чергу пояснюється погодними умовами років досліджень. У 2006 р. під час цвітіння, запилення та запліднення квіток яблуні погода була дощова та холодна. У перші дві декади травня випало 45,9 мм опадів. Середня температура місяця склала 14 °С, але часто знижувалася до 4-6 і навіть 3 °С. За даними А.С. Татарінцева [10], І.Н. Голубінського [11], оптимальною для запилення та запліднення квіток досліджуваної культури є температура в межах 18-20...22-24, але не нижче 16, надкритичною – нижче 12 °С [11]. Через метеорологічну ситуацію навесні 2006 р. відмічалось скорочення строків масового цвітіння. Ця фаза, найбільш важлива для високого ступеня запліднення квіток, тривала у вказаному році лише два-три дні по всіх варіантах досліду. Кінець цвітіння, що значно меншою мірою забезпечує зав'язування плодів яблуні, був максимально розтягнутим. Не зважаючи на дуже інтенсивне закладання деревами генеративних бруньок у попередньому році, за погодних умов весни 2006 р. вони не реалізували потенціал урожайності у повній мірі через слабе запліднення та зав'язування плодів. Найбільш сприятливими для протікання цих процесів за весь період вивчення були метеорологічні умови весни 2007 р. Кількість опадів у травні становила 43,8 мм, або 76,8 % середньобогаторічної норми, з них 30,2 мм – у третю декаду, вже після завершення масового цвітіння. Середньомісячна температура повітря склала 18,3, а у другій декаді травня – плюс 20 °С. Метеоситуація у зазначений період вегетації сприяла найдовшій за всі роки вивчення тривалості масового цвітіння та відмінному зав'язуванню плодів у досліджуваних дерев.

У 2008 р., під час цвітіння та зав'язування, спостерігалася посушлива, але холодна погода. За травень випало 29,4 мм опадів (51,6 % середньобогаторічної норми), з них у першу декаду 7,1, а у другу – 9,7 мм. Водночас за весь період цвітіння повітря рідко прогрівалося вище 10-15 °С. За таких погодних умов початок і кінець цвітіння були дуже тривалими, а масове пройшло за 3-4 дні. Проте дерева більшості досліджуваних сорто-підщепних комбінацій, завдяки досить значному закладанню генеративних бруньок у попередньому році та меншій амплітуді температурних коливань під час цвітіння, характеризувалися високим рівнем корисної зав'язі.

У 2006-2008 рр. в дерев більшості комбінацій Аскольди і Спартана інтенсивність цвітіння і ступінь зав'язування плодів істотно варіювали. Так, рослини першого сорту з групи карликових у 2006 році відзначалися дуже інтенсивним цвітінням, проте відсоток зав'язування плодів був низьким (табл.), що не сприяло їх високій урожайності. Цвітіння дерев Аскольди на 62-396 і, особливо, на Д 1071 у 2007 році було середнім і слабим, але зав'язування та утримання

плодів – дуже добрим. Це забезпечило врожайність вищеназваних комбінацій у 2007 році на рівні попереднього. Поєднання впливу інтенсивності цвітіння у середньому та високому ступені із надзвичайно потужним зав'язуванням плодів стало передумовою максимальної за всі роки вивчення врожайності у групі карликових рослин для Аскольди на підщепах 62-396 і Д 1071 у 2008 р. Водночас господарська продуктивність дерев цього сорту на ІС 1-41 у 2006 і 2008 рр. істотно поступалася перед контрольною. Це було зумовлено тим, що Аскольда на ІС 1-41 формувала значно дрібніші плоди, ніж на інших карликових підщепах.

На напівкарликових і середньорослих підщепах дерева вищеназваного сорту за роки досліджень дуже різнилися за інтенсивністю цвітіння і ступенем зав'язування. За весь період вивчення вищими балами цвітіння були відзначені рослини на підщепі ІС 2-182. Разом з тим за процентом корисної зав'язі ці дерева майже удвічі поступалися перед контрольними. Таке слабе зав'язування не дозволило вищевказаній комбінації перевершити контрольну за врожайністю. На ІС 2-7 рослини Аскольди за інтенсивністю цвітіння поступалися перед контрольними, проте надзвичайно високий відсоток їх корисної зав'язі став передумовою досягнення найвищої врожайності у відповідній групі.

Інтенсивність цвітіння та ступінь зав'язування плодів щеплених дерев яблуні, 2006-2008 рр.
ДП ДГ «Новосілки»

Сорти	Підщепи	Ступінь цвітіння, бал				Корисна зав'язь, %			
		2006	2007	2008	середнє	2006	2007	2008	середнє
<i>карликові</i>									
Аскольда	62-396 (контроль)	9	5	5	6	2	15	14	10
	Д 1071	9	3	8	7	2	26	8	12
	ІС 1-41	9	7	5	7	1	11	18	10
НІР ₀₅						$F_{\phi} < F_{05}$	4,1	3,0	$F_{\phi} < F_{05}$
Спарган	62-396 (к)	8	2	8	6	3	3	9	5
	Д 1071	9	1	8	6	3	3	13	6
	ІС 1-41	9	1	9	6	2	0	5	3
НІР ₀₅						$F_{\phi} < F_{05}$	$F_{\phi} < F_{05}$	2,7	2,3
<i>напівкарликові та середньорослі</i>									
Аскольда	54-118 (к)	9	4	5	6	1	16	27	14
	ІС 2-7	7	2	7	5	5	24	17	15
	ІС 2-161	7	2	5	4	1	15	34	16
	ІС 2-182	9	6	5	7	1	8	15	8
	ІС 2-244	9	2	7	6	2	23	7	10
	ІС 2-247	9	1	7	6	1	15	10	8
НІР ₀₅						0,7	2,3	3,4	2,8
Спарган	54-118 (к)	9	1	6	5	3	2	15	7
	ІС 2-7	8	1	6	5	3	6	19	9
	ІС 2-161	8	1	7	5	1	0	15	6

	IC 2-182	9	1	7	6	2	9	23	11
	IC 2-244	9	1	6	5	3	3	20	9
	IC 2-247	8	1	7	5	2	3	15	7
НП ₀₅						0,5	0,9	5,4	2,6

Дерева Аскольди, щеплені на IC 2-161 та IC 2-244, слабо поєднували інтенсивність закладання генеративних бруньок і цвітіння із ступенем зав'язування плодів. За інших рівних умов вони не змогли сформувати врожайність на одному щаблі з контрольною комбінацією.

У дерев сорту Спартан на карликових підщепах 62-396 і Д 1071 у 2006 і 2008 роках відмічено дуже інтенсивне цвітіння (8-9 балів), а також середній та високий ступені зав'язування плодів. Таке поєднання сприяло формуванню рослинами цих комбінацій у вказані вегетаційні періоди середньої врожайності. У 2007 р. господарська продуктивність вищеназваного сорту на карликових підщепах була дуже низькою, чому передували слабе цвітіння та зав'язування. У цей же вегетаційний період дерева Спартана на IC 1-41 плодів не зав'язали, що в першу чергу пов'язано з дуже слабим цвітінням (на 1 бал) внаслідок незначного закладання генеративних бруньок у 2006 р. Дерева цього сорту, щеплені на напівкарликові та середньорослі підщепи, у 2006 і 2008 роках цвіли з високою та дуже високою інтенсивністю. На рівні або кращим, ніж у контрольному варіанті, було зав'язування плодів Спартана на IC 2-7, IC 2-182 та IC 2-244, що позитивно позначилося на врожайності цих комбінацій.

У 2006 році, згідно з даними проведеного нами анатомо-морфологічного аналізу бруньок, відібраних з дворічних кільчаток та однорічних приростів, квіткові зачатки в дерев сорто-підщепних комбінацій досліду почали закладатися у першій декаді липня, на тлі значного напруження водного режиму рослин. Посушлива та жарка погода спостерігалася і протягом другої декади зазначеного місяця, що викликало певні функціональні зміни в дерев і, очевидно, стало однією з причин слабого закладання ними генеративних бруньок.

У період вегетації 2007 р., найбільш посушливого за роки досліджень, саме під час формування квіткових зародків (кінець третьої декади червня – початок липня) опадів було достатньо – відповідно 12,4 і 32,8 мм за декаду. Це створило передумови високих урожаїв яблуні досліджуваних сортів на підщепах серії IC у наступний вегетаційний період.

G. Bernier, J.-M. Kinet, R.M. Sachs [3] зазначають, що водний стрес у рослин може як інгібувати, так і стимулювати закладання генеративних зародків. Тривала посуха здатна пригнічувати швидкість росту і викликати гідроліз крохмалю та білків, що призводить до істотного підвищення в рослинному організмі вмісту розчинних вуглеводів та амінокислот типу проліну. Ці ж автори вказують на зв'язок між цвітінням і великою кількістю вуглеводів та азотистих сполук у певному співвідношенні. Очевидно, мінливі погодні умови влітку 2006 р. більше позначилися на закладанні дослідними деревами генеративних бруньок, ніж стабільно посушливі – у наступному вегетаційному періоді. Це дозволило дослідним рослинам у

2007 році закласти велику кількість генеративних бруньок і відповідно сформуванати потужний потенціал продуктивності на 2008 рік.

Згідно з вищевикладеним, рівень закладання генеративних бруньок і тривалість цвітіння щеплених дерев яблуні у першу чергу залежать від метеорологічної ситуації під час їх активного росту і розвитку. Підщепа на ступінь зав'язування плодів (відповідно і на врожайність) впливає опосередковано, за рахунок оптимізації водного режиму.

Найбільш вдалим поєднанням інтенсивності цвітіння (від 3 до 9 балів) із відсотком корисної зав'язі (2-26) у групі карликових характеризувалися дерева сорту Аскольда на 62-396 і Д 1071. Це сприяло підвищенню їх урожайності, яка у богарних умовах максимально за роки досліджень склала 17,2-22,7 кг/дер. Дереву Спартана на цих же підщепах також відзначалися інтенсивним цвітінням (до 8-9 балів) і зав'язуванням плодів (до 9-13 %), сформувавши 15,3 та 24,0 кг/дер. плодів відповідно у 2008 році. Разом з тим у цього сорту вищевказані характеристики за період досліджень дуже варіювали [5, 6].

У групі напівкарликових і середньорослих кращою реалізацією потенціалу продуктивності в урожайність виділялися дерева Спартана на ІС 2-7, ІС 2-182 та ІС 2-244. Середня інтенсивність цвітіння становила 5-6 балів, процент корисної зав'язі – 9-11, господарська продуктивність – 25,1-33,3 кг/дер. Найвищу врожайність (54,6 кг/дер.) за роки досліджень сформували дерева Аскольди на підщепі ІС 2-7, що забезпечувалося середнім ступенем цвітіння (5 балів) у поєднанні з високим рівнем зав'язування плодів (15 %).

Висновки. Дереву сорту Аскольда на карликових підщепах 62-396 і Д 1071 характеризувалися оптимальною інтенсивністю закладання квіткових зародків, ступенем цвітіння та відсотком зав'язування плодів. Рослини Спартана, щеплені на ці ж підщепи, також відзначалися більш інтенсивним цвітінням і зав'язуванням. У богарних умовах дерева вищевказаних комбінацій були спроможні формувати високі врожаї: Аскольда – на 62-396 (до 21,5 т/га) і Д 1071 (до 28,4), Спартан – на 62-396 (до 30,0 т/га).

Сприяла формуванню потенціалу продуктивності обох сортів середньоросла підщепа ІС 2-7, а Спартана – ще й напівкарликова ІС 2-244. Максимальна врожайність у варіантах досягнула: Аскольди на ІС 2-7 – 45,5, Спартана на ІС 2-7 – 27,8 і на ІС 2-244 – 22,5 т/га.

Список використаної літератури

1. Полевой В.В. Физиология растений / В.В. Полевой. – М. : Высшая школа, 1989.– С. 536.
2. Программа и методика сортоизучения плодовых, ягодных и орехоплодных культур / Под ред. Е.Н. Седова, Т.П. Огольцовой. – Орёл : Изд-во Всероссийского научно – исследовательского института селекции плодовых культур, 1999. – 608 с.
3. Бернье Ж. Физиология цветения : в 2-х томах. Т. I. Факторы цветения / Ж. Бернье, Ж.-М. Кине, Р.М. Сакс / Пер. с англ. Л.В. Ковалёвой и В.З. Подольного; Под ред. и с предисл. Н.П. Аксёновой и Т.Н. Константиновой. – М. : Агропромиздат, 1985. – 192 с.
4. Таран Н.Ю. Адаптаційний синдром рослин в умовах посухи : автореф. дис. ... д-ра біол. наук. – К., 2001. – 42 с.

5. Макарова Д.Г. Адаптивність і продуктивність сорто-підщепних комбінацій яблуні в умовах Правобережної підзони Західного Лісостепу України : дис. ... к. с.-г. наук за спеціальністю 06.01.07 – плодівництво. – К., 2011. – 196 с.
6. Макарова Д.Г. Господарсько-біологічні властивості та адаптивність зимових сортів яблуні (*Malus domestica Borkh.*) на клонових підщепах селекції Інституту садівництва УААН / Д.Г. Макарова, Т.П. Рабочая // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2009. – Вип. 133. – С. 237–245.
7. Кондратенко П.В. Методика проведення польових досліджень з плодовими культурами / П.В. Кондратенко, М.О. Бублик. – К. : Аграрна наука, 1996. – 96 с.
8. Методика изучения подвоев плодовых культур в Украинской ССР // Под ред. М.В. Андриенко, И.П. Гулько. – К.: Украинский научно-исследовательский институт садоводства, 1990. – 104 с.
9. Кондратенко Т.Є. Практикум з помології. Навч. пос. / Т.Є. Кондратенко. – К. : Редакційно-видавничий відділ НАУ, 2000. – 152 с.
10. Татаринцев А.С. Проверка проращаемости пыльцы / А.С. Татаринцев / Селекция и сортоведение плодовых и ягодных культур. – М.: Колос, 1981. – С. 96–102.
11. Голубинский И.Н. Жизнеспособность пыльцы и рылец / И.Н. Голубинский / Биология прорастания пыльцы. – К.: Наукова думка, 1974. – 367 с.

Одержано редколегією 21.09.11